

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ และการเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้กลายเป็นปัญหาในสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนชาวไทย เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกับกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งได้มีการนำแนวคิดไปตีความและประยุกต์เข้ากับศาสตร์สาขาวิชาต่างๆรวมทั้งศาสนา โดยเฉพาะนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีความพยายามที่จะศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความหมาย ปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง รวมไปถึงหลักการและแนวทางปฏิบัติของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับ ปรัชญาและหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไรบ้าง ซึ่งหนึ่งในหลักพุทธธรรมที่มีการนำมากล่าวถึงร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็คือหลักพุทธธรรมที่ว่าด้วยเรื่อง “สันโดษ”

แต่จากการศึกษา วิเคราะห์ ความหมายของสันโดษในพระไตรปิฎกซึ่งมีอยู่มากมายหลายแห่งปรากฏว่าสันโดษมีความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปตามการตีความของนักคิดและนักปราชญ์ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับการดำเนินชีวิตในแต่ละยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม หรือเป็นการตีความจากพุทธพจน์ใดพุทธพจน์หนึ่ง เช่นพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร) (2548, น. 47) มีความเห็นว่าความสันโดษคือความพอใจด้วยของของตน พอใจในของที่ได้มาและพอใจในของที่ตนมีอยู่ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระมหาสังฆราชา (จวน) (2540, น. 61,64-66) ทรงให้ความหมายของสันโดษว่าหมายถึงยินดีในสิ่งของที่เป็นของตน ยินดีในสิ่งของที่ตนเองมีอยู่และยินดีในสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม สันโดษเป็นธรรมที่เหมาะสมทั้งแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์และยังเป็นเรื่องของการสร้างความเจริญแก่ทรัพย์ เพื่อจะได้ใช้บริโภคเลี้ยงตนเอง บิดามารดา บุตร คู่ครองบริวารและเพื่อน รวมไปถึงการมีทรัพย์ไว้เพื่อบำบัดอันตรายที่อาจเกิดขึ้นแต่เหตุต่างๆอันอาจมีขึ้น พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์) (2546ก, น. 272-273) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมคุณาภรณ์ มองความหมายของสันโดษสองนัยคือ ความหมายโดยทั่วไปของสันโดษหมายถึงความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้หรือการมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรของตน การไม่มีความโลภและไม่มีความอิจฉาริษยา ในความหมายแรกนี้

ในขณะที่ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ยังคงมีความหมายอยู่มากมายหลายนัยยะ หลายทัศนะแล้วแต่โลกทัศน์ของแต่ละคนที่น่ามาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เช่น ประเวศ วะสี (2542, น. 5) เห็นว่าเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะสำคัญคือมองมิติมนุษย์ มองสิ่งแวดล้อมและมองมิติด้านศีลธรรม ส่วนอภิชาติ พันธเสน เห็นว่าเป็นเรื่องของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธศาสนา สุขเมธ ตันติเวชกุล เห็นว่าเป็นเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่สามารถอุ้มชูตนเองได้เพื่อให้มีความพอเพียงกับตนเอง ดำรงอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน แต่ต้องสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีกว่าก่อน (อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2549, น. 45) ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2541, น. 170-171) มองว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทาง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจซึ่งต้องสร้างดุลยภาพสามอย่างคือระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสังคมและกายกับจิต ส่วนมณูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2547, น. 80) เห็นว่า แม้จะมีคำว่า “เศรษฐกิจ” ปรากฏอยู่ในคำนี้ก็ตามแต่ก็เห็นว่าควรเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ต้องการให้ยึดถือเป็นหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544, น. 7) เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายรวมถึงอุดมการณ์ โลกทัศน์ ความสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยมซึ่งรวมเรียกว่าวัฒนธรรม ส่วนความหมายตามคำอธิบายของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตรวจทานแล้วหมายถึงปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ และต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 อย่างพร้อมๆกัน คือ 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว นอกจากนี้ยังต้องประกอบด้วยเงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการคือ 1) การมีความรู้ 2) มีคุณธรรม

เมื่อนำแนวคิดทั้งสองเรื่องที่ยังไม่มีความชัดเจน มาอธิบายขยายความเข้าด้วยกันหรือเปรียบเทียบกันก็อาจก่อให้เกิดความสงสัยและสับสนได้ จากประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยเห็นว่า การนำหลักพุทธธรรมเรื่องสันโดษมาใช้ในการอธิบายร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังมีความสับสน และอาจจะไม่สอดคล้องกับการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงวิพากษ์แนวคิดมากขึ้นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ อันจะเป็นพื้นฐานต่อการประยุกต์ใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักในการวิจัย ดังนี้

1.2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างและความสอดคล้องของแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) โดยการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสันโดษ โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาราชวิทยาลัยเป็นเอกสารหลักในการศึกษาค้นคว้าและใช้พระบรมราชาไมตรีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนข้อมูลทุติยภูมิจะศึกษาค้นคว้าจากอรรถกถาและฎีกาตลอดจนหนังสือบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หนึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จะมุ่งเน้นการวิเคราะห์ถึงปรัชญาและความหมายที่แฝงอยู่ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงผ่านทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นสำคัญโดยจะกล่าวถึงมิติของวิธีการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแต่เพียงเล็กน้อย เพื่อให้สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดเรื่องสันโดษ และแนวโน้มที่จะกล่าวถึงผลหรือประโยชน์อันเกิดจากการปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าว

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการวิจัยคือ ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสันโดษที่มีผู้เสนอและตีความไว้แล้ว โดยแสดงให้เห็นปรากฏว่ามีเนื้อหารายละเอียดในด้านความหมาย ลักษณะประเภท เป้าหมายและเหตุเกิดพร้อมกับเสนอความคิดเห็นของผู้วิจัยและเหตุผลสนับสนุนรวมทั้งวิเคราะห์หลักธรรมที่สนับสนุนและเป็นปฏิปักษ์กับสันโดษ วิธีการปฏิบัติตามหลักสันโดษ ต่อจากนั้นจึงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่มีผู้เสนอและตีความไว้แล้ว โดยแสดงให้เห็นปรากฏว่ามีเนื้อหารายละเอียดในด้านความหมาย ลักษณะ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างชัดเจนและสอดคล้องในเชิงบริบทกับหลักพุทธธรรม

2. ทำให้ทราบถึงความแตกต่าง ความเหมือนและความสอดคล้องของแนวคิดสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม